

Ба ҳукми дастнавис

КУЧОВ РАҲМАТУЛЛО МАҚСАДОВИЧ

**МЕТОДИКАИ ТАШАККУЛИ ФАЪОЛИЯТИ НУТҚИИ ДОНИШЧҶҶН
ДАР ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ ЗОРИҶӢ (ЗАБОНИ ОЛМОНӢ)**

13.00.02 - Назария ва методикаи таълиму тарбия
(забонҳои хориҷӣ) (илмҳои педагогӣ)

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти унвони илмӣ
номзоди илмҳои педагогӣ

Душанбе - 2019

Диссертатсия дар кафедраи забони олмонӣ ва методикаи таълими он Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айний анҷом дода шудааст.

Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои педагогӣ, профессор
Сайфуллоев Хайрулло Габдуллаевич

Муқарризони расмӣ: **Юлдошев Умарҷон Раҳимҷонович** – доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мудири кафедраи забони русии Донишгоҳи давлатии тибии Тоҷикистон ба номи Абуали ибни Сино

Ҳочиева Мавҷуда Холиқовна – номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи назария ва амалияи забоншиносии Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

Ҳимоя рӯзи «20» апрели соли 2019 соати 10:00 дар ҷаласаи шӯрои диссертатсионии 6D КОА-001 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айний (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) доир мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи илмии ДДОТ ба номи С.Айний ва дар сайти www.tgpu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «19» марти соли 2019 фиристода шуд.

Котиби илмӣ
шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои педагогӣ

М.М.Утаев

ТАВСИФИ УМУМИИ РИСОЛА

Мубрамияти мавзӯи тадқиқот. Дар шароити имрӯзаи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон талаботи иҷтимоӣ оид ба ташкили кори мақсадноки ташаккулдиҳии омодагии касбии кадрҳои педагогӣ ва сатҳи фарҳанги шахсияти ҷавонони донишҷӯ ба миён меояд. Дар ҳуҷҷатҳои меъёрии давлатие ҳамчун «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба маориф»», «Консепсияи миллии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба таҳсилоти олии касбӣ баъдидонишгоҳӣ» ва ғайра зарурати омодасозии мутахассисоне, ки қобили инкишофи бефосилаи касбӣ, зудамалӣ, дорои малакаву донишҳои рақобатпазиранд, таъкид карда мешавад.

Ҳамзамон иқтисоди бозаргонии ҷумҳурӣ ва тавсеи инкишофи муносибатҳои иқтисодӣ бо бисёре аз мамолики Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва хориҷаи дур, даромаднокгардонии ҳамвораи равандҳои мубодилаи дастовардҳои фарҳанг ва арзишҳои гуногун ба афзоиши мунтазами талабот нисбати азхудкунии амиқи забонҳои хориҷӣ оварда мерасонад. Дар ин робита Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон борҳо зикр кардааст, ки сиёсати ҳукумат доир ба забон, дар қатори забони тоҷикӣ, амалкарди баробарҳуқуқонаи дигар забонҳоро таъмин месозад ва барои азхудкунии онҳо имкон фароҳам меоварад.

Раванди ҳамгироии Тоҷикистон ба фазои ҷаҳонӣ, густариши ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаҳои илм, иқтисод, фарҳанг ва маориф ба рушди низомии ватании маориф таъсири назаррас мерасонад ва барои эътибор пайдо кардани фарогирии забонҳои хориҷӣ аз ҷониби мутахассисони оянда замина мегузорад. Ҷомеаи муосир ба мутахассисоне, ки фарҳанги суханро хуб медонанд ва дорои сатҳи баланди салоҳияти касбӣ ва коммуникативиянд, ниёзманд мебошад. Бинобар ин аксарияти шаҳрвандони ҷумҳурии мо, аз ҷумла насли ҷавон, барои ташаккул додани малакаҳои касбӣ, қаноатманд гардондани талаботи маънавии худ мекушанд, ки забонҳои хориҷӣ: англисӣ, олмонӣ, чинӣ, русӣ ва дигарҳоро азхуд намоянд.

Дар айни замон, ки муносибатҳои байналмилалии кишвари мо бо дигар мамлакатҳо таҳкиму тақвият меёбанд, таълими забонҳои хориҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии аҳамияти ҷашмрас пайдо мекунад. Марбут ба ин ташаккули рушди нутқи донишҷӯён дар пажӯҳишҳои психологӣ-педагогӣ ва қонуниятҳои рушди шахсият дар ин самт барои интиҳоби мавзӯи диссертатсияи мазкур ҳамчун асос хидмат намуданд.

Ба масъалаи ташаккулдиҳии рушди нутқи мактаббачагон ва донишҷӯён бисёр олимон -- лингвистҳо, педагогҳо ва психологҳо (Б. Г. Ананийев, Ф. И. Буслаев, В. В. Виноградов, Л. С. Виготский, Н. И. Жинкин, А. А. Леонтьев, А. Н. Соколов, Л. В. Шерба ва дигарон) таваҷҷуҳи густарда зоҳир намудаанд. Доир ба омӯзиши масъалаи номбурда маҷмӯан ва ҷанбаҳои алоҳидаи он таҷриба ва анъанаҳои мусбат андӯхта шудаанд. Соҳаи зикршудаи донишҳои илмӣ ҳамчун қисми ҷудоинопазир ва таркибии кулли илми педагогӣ бо инкишофи ҷомеаи мо, илм, тақомул ва таҷдиди таъмини техникаи муассисаҳои таҳсилоти олии рушд мекунад. Масъалаи мазкур бояд дар ташаккул ва инкишофи илме мисли дидактикаи лингвистӣ дар ҷомеаи демократии мо, ки дар он усулҳои наватарин ва тақмилёфтаи таълими забони хориҷӣ истиқбол меёбанд, ҷойи ҳудро ишғол созад.

Дар муассисаҳои таҳсилоти олии таълими забони хориҷӣ ҳадафҳои тарбиявӣ, амалӣ, инкишофдиҳанда ва маърифатбахшандаро пайгирӣ менамояд, зимнан иҷрои ҳадафҳои мазкур дар ҷараёни аз ҷониби донишҷӯён азхудкунии лаёқат ва малакаҳои амалӣ ба сомон расонда мешавад. Маълум, ки омодагардонии донишҷӯёни ихтисосҳои забонӣ ба василаи фаъолияти касбӣ аз дараҷаи инкишофи нутқи онҳо, азхудкунии ҳама анвои фаъолияти нутқӣ (шунидан, сухан гуфтан, хондан, навиштан) муайян карда мешавад. Яке аз қисматҳои асосии омодагии касбии мутахассисони факултаҳои забонии муассисаи таҳсилоти олии қобилияти афкори ҳудро босаводона

ба таври шифоҳӣ ва хаттӣ ифода намудан, муколамаҳои касбӣ анҷом додан, асосҳои нутқи хаттӣ ва шифоҳии касбиро азбар кардан мебошад.

Мувофиқан бо ин нақши ҳалқунандаро дар ҳалли масъалаи номбурда фанни «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ» мебозад. Фанни мазкур ба боло бардоштани фарҳанги умумии нутқи донишҷӯён, фарҳанги муошират, пеш аз ҳама дар доираи касб, нигаронида шудааст.

Дар баробари ин, таҳлили таҷрибаи таълими забони олмонӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии забонии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки ба донишҷӯён омӯзондани забони олмонӣ дар шароитҳои методикаи анъанавии таълим ба дараҷаи зарурӣ сурат намегирад, он асосан ба андӯхтани донишҳои луғавӣ ва машқи маводи грамматикӣ равона карда шудааст, ки салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёнро қомилан инкишоф намебахшад. Ҳол он ки курси мактаби олии забони олмонӣ ҳамчун таҳассус бояд тамоили коммуникативӣ ва равиши касбӣ дошта бошад, аз ин сабаб вазифаҳои он ба воситаи ниёзмандиҳои коммуникативӣ ва маърифатии мутахассисони соҳаи дахлдор муайян карда мешаванд. Ҳамин тавр, азҳудкунии забони олмониро дар муассисаи таҳсилоти олии забонӣ ҳамчун дарёфти салоҳиятмандии коммуникативӣ, лаёқати воситаҳои забониро бо вазифаҳо ва шароитҳои муошират бо баҳисобгирии меъёрҳои иҷтимоии рафтор ва аз лиҳози коммуникативӣ мувофиқи мақсад будани мулоҳиза созгор қундан қабул бояд намуд.

Мо чунин меандешем, ки ин масъаларо метавонад тақмилдиҳии мақсадноки сифатҳои фаъолияти нутқии донишҷӯён дар ҷаҳорҷӯбаи курси «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ» ҳал кунад, ки он дар асоси принципҳои паёпайии барномаҳои мактабӣ ва донишгоҳии нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ, тамоюли умумии коммуникативӣ ва касбии таълим, инчунин дар асоси маводи дидактикии махсус интихобшудае, ки барои ташаккули фаъолиятнокии касбии нутқи донишҷӯён чун манбаъ хидмат мерасонад, таркиб меёбад.

Дараҷаи коркарди масъала. Ба масоили фарҳанги муоширати нутқӣ пажӯҳишҳои И. Л. Бим, Н. Д. Галскова, Н. И. Гез, И. А. Зимняя, В. А. Кан-Калик, А. А. Леонтьев, А. А. Мироюбов, Е. И. Пассов, А. В. Раҳмонов, Л. В. Шерба ва дигар пажӯҳишгарон бахшида шудаанд. Як қатор олимони масъалаи зикршударо бо ташаккули салоҳиятмандии коммуникативӣ ҳангоми таълими фанҳои забонӣ дар муассисаи таҳсилоти олӣ вобаста медонанд (С. Н. Алиев, Ю. В. Анисина, Е. С. Антонова, А. Р. Арутюнов, О. Х. Гургулиева, Х. Г. Сайфуллоев, Б. Б. Қаробоев, А. В. Коренев, В. Г. Костомаров, В. М. Филатов, А. Н. Шукин ва дигарон). Дар пажӯҳишҳои олимони салоҳияти коммуникативӣ ба сифати хусусияти муҳими шахсият, ки имконпазирии муоширати босамараи байналмилалиро таъмин месозад ва аз донишҳо, малакаҳо ва қобилиятҳои барои ин зарурӣ вобаста мебошад, амал мекунад.

Зикр бояд намуд, ки масъалаи ташаккули фарҳанги муоширати нутқӣ, салоҳиятмандии коммуникативӣ ва касбии донишҷӯёни таҳассуси забонӣ ва ғайризабонии муассисаи таҳсилоти олӣ дар як қатор диссертатсияҳои олимони тоҷик (С. С. Авғонов, С. Н. Алиев, С. Я. Балхова, Т. В. Гусейнова, С. Ҷоматов, П. Ҷамшедов, А. Мамадназаров, Х. Х. Мирзоев, М. Б. Нағзибекова, С. Э. Неъматов, Л. В. Саидова, М. М. Утаев, У. Р. Юлдошев, М. Р. Юлдошева ва дигарон) мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Аммо, бо вуҷуди як силсилаи томи асарҳое, ки ба пажӯҳиши инкишофи муоширати нутқии донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии забонӣ бахшида шудаанд, масъалаи ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён дар машғулиятҳои забони олмонӣ ҳанӯз ҳам ба таври кофӣ омӯхтанашуда боқӣ мемонад. Беш аз ин, омодаسازیи муаллимони салоҳиятманд барои муассисаҳои таҳсилоти миёна, аз ҷумла муаллимони забони хориҷӣ, ташаккули шахсияти чунин муаллимони дар ҚТ масъалаи мубрами соҳаи маориф мебошад.

Ҳамин тариқ, коркарди нокофии илмии масъалаи мавриди баррасӣ мавзӯи пажӯҳиши диссертатсионии мазкурро муайян намуд: «Методикаи ташаккулдиҳии фаъолиятнокии нутқии донишҷӯён зимни таълими забони хориҷӣ» (дар асоси забони олмонӣ).

Ҳадафи пажӯҳиш -- коркард намудан ва аз лиҳози озмоишӣ санҷидани муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ ба таълим ҳамчун асоси ташаккулдиҳии фаъолияти нутқӣ бо забони хориҷӣ.

Объекти пажӯҳиш -- раванди тақмилдиҳӣ ва ташаккулдиҳии фаъолияти нутқии шифоҳии донишҷӯён дар машғулиятҳои фанни «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ» дар давраи ибтидоии таълими забони олмонӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ.

Мавзӯи пажӯҳиш -- шароитҳои лингвистӣ-дидактикии тақмилдиҳии сифатҳои нутқи шифоҳии донишҷӯёни таҳассусҳои забонии муассисаи таҳсилоти олии.

Фарзияи пажӯҳиш. Самаранокии кор оид ба ташаккулдиҳии фаъолияти нутқи шифоҳии донишҷӯёни таҳассусҳои забонҳои хориҷии муассисаи таҳсилоти олиро ба шарте таъмин кардан имконпазир аст, ки:

дараҷаи аввалияи рушди фаъолияти нутқии забони хориҷии донишҷӯёни факултаҳои забони хориҷӣ дар шароитҳои низоми имрӯз амалкунандаи таълим дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ муайян карда шавад;

методикаи ташаккулёбии фаъолиятнокии нутқии донишҷӯён коркард ва дар раванди таълими муассисаи таҳсилоти олии амалӣ гардонда шавад;

мундариҷа, ташкил ва методикаи раванди таълими забони олмонӣ дар асоси муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ бо истифодаи принципҳои таълими дорои тамоюли касбӣ ва коммуникативӣ ба роҳ монда шавад;

таълим ба василаи маводи махсусан интихобкардаи аз лиҳози касбӣ аҳамиятнок гузаронда шавад;

маҷмӯи шароитҳои ташаккулдиҳии босамарии муоширати нутқии ихтисосҳои педагогӣ тавассути таълими забони олмонӣ муайян карда шавад.

Дар мувофиқат бо ҳадаф, объект, мавзӯ ва фарзияи пажӯҳиш **вазифаҳои зерини пажӯҳиш** тавҷеҳ карда шуданд:

1. Муайян намудани асосҳои назариявӣ ва заминаҳои психологӣ-педагогии ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён оид ба забони хориҷӣ ҳамчун таҳассус дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ.

2. Муқаррар кардани вазъи рушди фаъолияти нутқии забони хориҷии донишҷӯён дар шароитҳои низоми мавҷудаи таълими забони олмонӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ.

3. Муайян намудани маҷмӯи шароитҳои лингвистӣ-дидактикии ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён дар давраи ибтидоии таълими забони русӣ дар машғулиятҳо аз рӯи фанни «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ».

4. Дар рафти кори таҷрибавӣ-озмоишӣ санҷидани самарабахшии маҷмӯи шароитҳои лингвистӣ-дидактикии ташаккулдиҳии фаъолиятнокии нутқии донишҷӯён ба воситаи таълими забони олмонӣ.

5. Коркард намудани тавсияҳои илмӣ-усулӣ оид ба тақмили мундариҷа, усулҳо ва шаклҳои таълими забони олмонӣ дар чараёни томи педагогии муассисаи таҳсилоти олии забонӣ барои инкишофи ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён.

Асоси назариявӣ-методологии пажӯҳишро инҳо тартиб додаанд: муносибатҳои мурағбат, салоҳиятмандона ва шахсиятӣ-фаъолиятӣ, ки омӯзиш ва таълими пурраи таҳарруки ташаккулдиҳии рушди нутқиро таъмин месозанд, таълимот дар бораи натиҷанокии истифодаи воситаҳои аудиовизуалии таълим; асарҳо оид ба методикаи таълими забонҳои хориҷӣ вобаста ба масъалаи фаъолияти нутқӣ ва фарҳанги муоширати нутқӣ; асарҳо оид ба аҳамияти таҷрибаи педагогӣ дар самарабахшии таълими забони хориҷӣ. Таҳлили қоидаҳои бунёдӣ ва назариявии Қонунҳои

Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забон», «Дар бораи маориф», Концепсияи мактаби миллӣ, Стандарти давлатии таҳсил, Концепсияи миллии тарбия, Концепсияи таҳсили бефосила, назарияи раванди томи педагогӣ, назарияи ташаккули шахсият, инчунин санадҳои дастурии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илм.

Барои ҳалли вазифаҳои ба миён гузошташуда **усулҳои зерини пажӯҳиш** мавриди истифода қарор гирифтанд:

1. Омӯзиши адабиёти лингвистӣ, лингвистӣ-дидактикӣ ва психологӣ доир ба мавзӯи пажӯҳиш.

2. Таҳлили адабиёти таълимӣ-усулӣ, стандартҳои давлатии таҳсил, барномаҳои таълимӣ, китобҳои дарсӣ ва асбобҳои таълимӣ оид ба забони хориҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгорӣ.

3. Усули қорҳои хаттӣ ва тестгузаронӣ.

4. Пурсиши саволномавӣ ва мусоҳибагирӣ аз донишҷӯён.

5. Назорати педагогӣ аз болои рафтори нутқии муаллимон ва донишҷӯён дар машғулиятҳо оид ба амалияи нутқ.

6. Таҳлил ва ҳулосаи таҷрибаи педагогӣ.

7. Озмоишҳои муқарраркунанда ва таълимдиханда (ташаккулдиханда).

8. Қоркарди риёзии натиҷаҳо.

Заминаи таҷрибавӣ-озмоишии пажӯҳиш. Ҳамчун заминаи озмоишии пажӯҳиш курсҳои якум ва дувуми шӯъбаҳои олмонии факултаи забонҳои романи-германи ДДОТ ба номи С. Айни ва факултаи забонҳои хориҷии ДДЗТ ба номи С. Улугзода хидмат карданд. Ҳамагӣ 260 донишҷӯ (ҳашт гурӯҳи академӣ). Инчунин 26 муаллими забони олмонӣ ширкат варзид.

Давраҳои пажӯҳиш. Пажӯҳиш тӯли ҳашт сол дар се давра гузаронда шуд:

Давраи якум (2011 - 2012) муайян кардани асосҳои методологӣ ва назариявии пажӯҳиш, тавҷеҳи объекти он, мавзӯ, фарзия, методика, дастгоҳи мафҳумӣ-категориявӣ, пеш гузоштани вазифаҳо; гузарондани қори озмоишӣ оид ба таҳлили сатҳи фаъолияти нутқии донишҷӯён, қоркарди усулҳои пажӯҳиш, гузарондани давраи муқарраркунандаи пажӯҳиш, тафсири натиҷаҳои ба даст овардашударо дар назар дошт.

Давраи дувум (2013 - 2015) давраи гузаронидани озмоишҳои ташаккулдиханда ва санҷишӣ буд. Қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ тибқи асбобҳои таълимӣ, тавсияҳои усулӣ ва маводҳои дидактикӣ, ки аз қониби муаллиф бо мақсади ташаккулдиҳии фаъолиятнокии нутқии толибилмон омода гардидаанд, анҷом дода шуданд.

Давраи савум (2016 - 2018) таҳлили самаранокии технологияи пешниҳодшуда, умумиятидиҳии натиҷаҳои қори озмоишӣ, қоркард ва мурағбат сохтани маълумотҳои ба даст овардашуда, тавҷеҳи ҳулосаҳои асосӣ, ҷамъбаст ва тавсияҳо, натиҷаҳои пажӯҳиш, таҳияи низоми қори диссертсиониро фаро мегирифт.

Навгониҳои илмӣ пажӯҳиш аз инҳо иборат аст:

1. Қори аввал дар илми педагогикаи ҷумҳурӣ методикаи фаъолияти нутқии донишҷӯён дар муассисаи таҳсилоти олии забонӣ омӯхта шуд.

2. Таҳлили вазъи омӯзиш ва таълими забони олмонӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ гузаронида шуд.

3. Мушкилоти асосии донишҷӯён дар азхудкунии маводи забонӣ аз нуқтаи назари истифодаи он дар фаъолияти маҳсулноки нутқӣ ошқор гардонда шуданд.

4. Технологияи таъмини ташкилӣ-дидактикии раванди ташаккулдиҳии фаъолияти нутқии донишҷӯён қоркард карда шуд.

5. Маҷмӯи шароитҳои лингвистӣ-дидактикии ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён дар давраи аввалияи таълими забони олмонӣ дар машғулиятҳо оид ба ҷанни «Амалияи нутқи шиғӯҳӣ ва хаттӣ» санҷида, тасдиқ карда шуд.

Аҳамияти назариявии пажӯҳиш аз он иборат аст, ки натиҷаҳои пажӯҳиш саҳми муайян дар омӯзиши махсусияти ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯёни ихтисосҳои забонӣ зимни омӯзиши забони олмонӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ дар гурӯҳҳои таълим бо забони тоҷикӣ мебошад; аз лиҳози лингвистӣ, илмӣ-усулӣ ва психологӣ-педагогӣ методикаи такмилдиҳии сифатҳои фаъолияти нутқии шифоҳии донишҷӯёни таҳассусҳои забонии муассисаи таҳсилоти олии асоснок карда шуд; нақши пешбарандаи муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ бо истифодаи принципҳои таълими дорои тамоюли касбӣ ва коммуникативӣ дар ташаккулдиҳии фаъолиятнокии нутқии донишҷӯён зимни тадриси озмоишии фанни «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ» нишон дода шуд; самаранокии методикаи пешниҳодшудаи ташаккули фаъолиятнокии нутқии донишҷӯён дар азхудкунии донишҳо, лаёқатҳо ва малакаҳои забонӣ ва салоҳиятмандии коммуникативӣ ба исбот расонда шуд.

Аҳамияти амалии пажӯҳиш аз имконпазирии истифодаи низоми коркардшудаи педагогии ташаккулдиҳии фаъолиятнокии нутқи донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии забонӣ, омӯзгорони оянда дар шароитҳои раванди воқеии таълим иборат мебошад, ки сифати омодагии касбии донишҷӯён ва дараҷаи умумии салоҳиятмандии лингвистӣ, нутқӣ ва коммуникативии онҳоро боло мебарад. Натиҷаҳои пажӯҳиш ҳамчунин дар маҷмӯъҳои таълимӣ-усулии коркарднамудаи муаллиф (МТУ), ки ба барнома ворид карда шудаанд, силлабусҳо ва мундариҷаи машғулиятҳои курси «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ» доир ба забони олмонӣ муаррифӣ гардидаанд, ки онҳо дар факултаҳои ихтисосҳои педагогии муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ бо муваффақият амалӣ гардонда мешаванд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои пажӯҳиш тавассути возеҳияти қоидаҳои аввалияи методологӣ ва назариявӣ; таҳлил ва баҳисобгирии вазъи масъалаи пажӯҳиш дар назария ва амалияи педагогӣ; истифодаи маҷмӯи усулҳои бо ҳадафҳо, вазифаҳо, объект ва мавзӯи пажӯҳиш созгор; тафтиши озмоишии фарзия ва санҷиши муваффақонаи қори таҷрибавӣ-озмоишӣ дар амалияи муассисаҳои таҳсилоти олии дурустии натиҷаҳои ба даст овардашуда; таҷрибаи бисёрсолаи қори муаллифи диссертатсия дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ таъмин карда шудааст.

Санҷиш ва татбиқгардонии натиҷаҳои пажӯҳиш. Натиҷаҳои асосии пажӯҳиш дар Паёми ДДОТ ба номи С. Айни, маҷмӯаҳои маводи конференсияҳо инъикос ёфтаанд; аз санҷиши зарурӣ гузаштаанд, дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, мизҳои мудаввар ва тренингҳо васеъ баррасӣ карда шудаанд; дар 17 мақола инъикос ёфтаанд, аз ҷумла 3-тои онҳо дар нашрияҳои даврии ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми ФР тавсия кардаанд, ба ҷоп расидаанд.

Барои ҳимоя қавониди зерин пешниҳод карда мешаванд:

1. Талаботи имрӯзаи мактаби олии оид ба омодаسازیи муаллимони забони хориҷии дорои сатҳи баланди донишҳо, лаёқатҳо ва малакаҳо дар соҳаи касби худ, ки забони олмониро ҳамчун воситаи муоширати байнифарҳангӣ ва байналмилалӣ балад мебошанд, зарурати бунёди низоми таъмини дидактикиеро ба миён меоранд, ки он ба раванди самаранок ва мақсадноки ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён мусоидат мекунад.

2. Ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён (шунидан, сухан гуфтан, хондан, навиштан) дар раванди таълими забони олмонӣ дар аудиторияи тоҷикӣ бо фароҳамоварии маҷмӯи шароитҳои лингвистӣ-дидактикӣ ва психологӣ-педагогӣ: таъмини ташкилӣ-дидактикии мундариҷаи таълими дорои тамоили касбӣ ва коммуникативӣ; асоси сабабнокии (далелнокии) раванди таълим; самтгирии раванди таълим ба таъсири мутақобилаи забон ва фарҳанг; истифодаи усулҳои фаъолнаи таълим; така ба таҷрибаи шахсии донишҷӯён; сифатҳои касбии омӯзгорон восбатангӣ дорад.

3. Шарту шароити раванди таълиме, ки ба ташаккулдиҳии фаъолияти нутқии донишҷӯён тавассути забони олмонӣ ҳамчун забони хориҷӣ нигаронида шудааст,

така ба принципҳои усулие мебошад, ки моҳияти муносибати коммуникативӣ-фаъолиятро тартиб медиҳанд: принципи ягонагии омӯзиши забон ва таълими нутқ; принципи тамоюли умумии коммуникативӣ ва прагматикӣ таълим; принципи тавъамнамоии корҳои таҷдидӣ ва мустақилонаи эҷодӣ; принципи муттасилии барномаи мактабӣ ва донишгоҳӣ оид ба рушди нутқ; принципи робитаи мутақобила дар таълими нутқи шифохӣ ва хаттӣ.

4. Воҳиди бехтарини дидактикӣ, ки ба равиши умумии коммуникативӣ ва амалии таълим мувофиқат менамояд ва барои ташаккули қобилиятҳои нутқӣ хидмат мерасонад, матнҳои навъҳои гуногуни нутқ ва услубҳои функционалӣ дар машғулиятҳои «Амалии нутқи шифохӣ ва хаттӣ» мебошанд, ки ба амалии нутқии касбии мутахассисони оянда нигаронида шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, ҷамъбаст ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Маълумотҳои миқдорӣ дар расмҳо, диаграммаҳо ва ҷадвалҳо инъикос карда шудаанд. Матни диссертатсия 153 саҳифаи ҷопи компютериро фаро мегирад. Рӯйхати адабиёти истифодашуда 215 мабъаҳо ташкил медиҳад, ки 6-тои онҳо ба забони хориҷианд.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима аҳамияти масъалаи мавриди пажӯҳиш асоснок карда шудааст, дараҷаи коркарди мавзӯ муайян карда шудааст, ҳадаф, объект, мавзӯ, фарзияи корӣ, вазифаҳо, асоси методологӣ ва назариявӣ, нағзҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалиявӣ тавҷеҳ карда шудаанд, қавоиди асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод мегарданд, оварда шудаанд.

Дар боби якум «Асосҳои назариявии рушди фаъолияти нутқии забони хориҷии донишҷӯён дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ» масъалаҳои ташаккул ва рушди шахсияти эҷодӣ дар адабиёти иҷтимоӣ-фалсафӣ ва психологӣ-педагогӣ, муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ ба таълим ҳамчун асоси ташаккулёбии фаъолияти нутқӣ ба забони хориҷӣ ва фаъолияти нутқӣ ҳамчун объекти таълим ва азҳудкунии забони хориҷӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ баррасӣ карда мешаванд.

Дар пажӯҳишҳои психологӣ-педагогӣ таҳсил ҳамчун раванди ташаккулёбии инсон баррасӣ мегардад, ки дар он нақши асосиро усулҳо ва технологияи марбути инкишофи худшиносӣ, худмуайянсозӣ ва худтатбиқгардонии ҷавонон мебозанд ва самти стратегӣ таълими дорои тамоили шахсиятӣ мебошад (В. В. Сафонова).

Пажӯҳишгарон ба василаи принципи робитаи мавҷудаи объективии байни забон ва равандҳои маърифатӣ масоили назарияи педагогии фаъолияти нутқиро ҳал менамоянд (Б. Г. Ананьев, Г. М. Андреева, А. А. Бодалев, А. А. Леонтьев, В. А. Зимняя, Е. И. Пассов ва дигарон), ҳамчунин масоили ташаккул ва инкишофи нутқи донишҷӯён, маҳорати нутқи шифохӣ, фарҳанги нутқ ва муоширати нутқӣ дар маҷмӯъ ошкор гардонда мешаванд (М. М. Бахтин, М. С. Каган, Б. Г. Ананьев, В. В. Сафонова, В. П. Фурманова, Г. С. Тер-Минасова ва дигарон).

Ба масъалаҳои фарҳанги нутқ дар назарияи педагогии фаъолияти нутқӣ, ки ҳамчун яке аз зухуроти назарраси вазъи маънавии инсон, фарҳанги тафаккури ӯ хидмат мерасонад, таваҷҷуҳи зиёд дода мешавад (А. В. Бутенко, Л. С. Виготский, Н. В. Кузмина). Инчунин асоси мундариҷавӣ ва қисматҳои тартибии фаъолияти нутқӣ, ки василаи муқтадирӣ ташаккули шахсияти мутаносибан инкишофёфта мебошад, мавриди баррасӣ қарор мегиранд (А. Г. Асмолов, Н. В. Дубинин, В. А. Кан-Калик, Г. И. Кочерян, К. Д. Никандров). Дар асоси мураккабсозии ҳама қисматҳои он, вариантҳои мухталифи муоширати нутқии муаллим ва донишҷӯён, дар асоси муносибатҳои байни субъектҳо тақомули фаъолияти нутқӣ дар раванди таълим ба амал меояд.

Имрӯз масъалаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби оӣ яке аз масъалаҳои умдаи маорифи муосир ба ҳисоб меравад. Дар назди ҳаёати омӯзгорон масъалаи

ташакулдихии шахсияте меистад, ки дар муоширати байнифарҳангӣ фаъолона ширкат меварзад. Донишони заминаи байнифарҳангӣ барои ташакули донишҳои коммуникативӣ хеле муҳим аст. Дар ин робита муаллими забони хориҷӣ бояд анъана ва таомулҳои мамлакатеро, ки забонаш мавриди омӯзиш қарор гирифтааст, хуб донад. «Омӯзиши фарҳанг ва забон дар худ ғояҳои умумимаърифатиро фаро мегирад, рушди шахсиятро таъмин месозад ва сабабнокии таҳсилии толибилмонро таъмин мебахшад. Сабабнокии мусбат дар асоси рушди манфиатҳои маърифатӣ ва азхудкунии донишҳо, малакаҳо ва қобилиятҳои нав ташакул меёбад» (В. С. Аванесов).

Мутахассиси дорой низомӣ боз, мустақил, чандир ва устувори шахсият барои қабули ҳалҳои ғайриодӣ дар ҳолати ғайриҷашмдошт қобилиятнок аст. Олимони гуногун (А. Г. Асмолов, И. Л. Бим, О. С. Газман, Д. Латифов, Х. Г. Сайфуллоев, В. А. Сластенин, Л. С. Подимова ва дигарон) вобастагии пайдоиши ин сифатҳоро дар омӯзгори ояндаи ЗХ аз фарҳанги рушдфтои педагогӣ муайян кардаанд, ки дар ин зимн яке аз қисматҳои фарҳанги муоширати нутқӣ, ҳамчун асоси бадастовариҳои мақсадҳои касбӣ мебошад.

Вазифаи асосии муаллими ЗХ аз инкишофдихии лаёқати муҳассилин ҷиҳати омӯзиши ЗХ иборат аст. Барои ташакули малакаҳои муошират қобилиятҳои умумизабонӣ, зеҳнӣ ва маърифатии муҳассилин муҳиманд. Вазифаи омӯзгори ЗХ-ро ташакул додани шахсияте ташкил мекунад, ки коммуникатсияи байнифарҳангиро гузарондан метавонад. Яъне донишҷӯён бояд вижаҳои фарҳангӣ ва иҷтимоии мамлакати мавриди омӯзишро равшан тасаввур кардан тавонанд. Пуррагии иттилооти забонӣ ва фарҳангӣ барои инкишофи ғояи умумимаърифатие, ки ба ташакули шахсияти толибилмон ва афзоиши сабабнокии онҳо мусоидат мекунад, аҳамиятнок аст. Танҳо дар сурати рушд ёфтани рағбати маърифатӣ дар донишҷӯён ва пайдо шудани талабот барои дарёфти донишҳо, малакаҳо ва қобилиятҳо оид ба ташакули сабабнокии мусбат сухан гуфтан мумкин аст.

Маълум аст, ки дар таълими ЗХ усулҳо ва технологияҳои гуногуни таълим вучуд доранд ва дар ин масъала мақоми пешбарандаро ба усулҳо ва технологияҳои меҳнанд, ки ба муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ асос ёфтаанд (Н. А. Алексеев, И. Л. Бим, Е. В. Бондарева, Л. С. Виготский, П. Я. Галперин, И. А. Зимняя, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн, В. В. Сериков, Д. Б. Элконин, И. С. Якиманская ва дигарон). Марбут ба ин И. А. Зимняя зикр менамояд: «Мувофиқи муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ, ки мо онро тафсир мекунем, дар маркази таълим ҳуди таълимгиранда, ташакули шахсияти ӯ ба василаи фанни таълимии мушаххас меистад. Раванди таълим ҳамчун ташкил ва идоракунии фаъолияти таълимии таълимгиранда дар муоширати педагогӣ бо муаллим баррасӣ мегардад. Ин ҳам муҳим аст, ки ба сифати объекти таълим инчунин фаъолият, маҳз фаъолияти нутқӣ дар забони мавриди омӯзиш бо ҳамбастагии чунин навъҳои он, мисли гапзанӣ, шунидан, хондан, навиштан, тарҷума, амал менамояд».

Инкишофи фаъолиятнокии нутқӣ дар пажӯҳиши мо ба принципҳои муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ асос меёбад, ки чунинҳоро пешбинӣ мекунад:

- 1) асоси таълими шахсияти толибилм;
- 2) идоракунии фаъолияти таълимии шогирд, ҳамчун субъекти ташакулёбанда;
- 3) ташкилдихии мундариҷаи фаннии маводи таълимӣ;
- 4) раванди азхудкунии тарзҳои фаъолияти нутқӣ;
- 5) ташкилдихии раванди таълим ҳамчун ҳамкории муаллим ва толибилм;
- 6) ба роҳ мондани раванди педагогӣ ҳамчун ҳамкории шарикӣ дар муносибат бо толибилм;
- 7) амалӣ гардондани ҳамкории таълимии муаллим ва донишҷӯён дар шакли фаъолияти коммуникативӣ ва педагогӣ (И. А. Зимняя).

Барои ба амал ҷорӣ намудани принципҳои номбурда дар раванди таълим ҳамкориҳои таълимии субъектҳоро таъмин кардан зарур аст. Таълими марказонидашуда раванди таълими дутарафaro ошкор месозад, ки дар он сифатҳои шахсӣ ба воситаи пешниҳод ва ҳалли масъалаҳои таълимии нутқӣ рушд меёбанд. Ҳадафи мушаххас дар таълими муошират «...инкишоф додани лаёқати нутқии талаба ва ба таври созгор ташкил кардани фаъолияти нутқии худ дар ҳолатҳои мушаххас бо воситаҳо ва тарзҳои забонӣ мебошад» (И. И. Никитина). Яъне ЗХ вазифаи иҷтимоиғардонӣ, ошно намудан бо арзишҳои фарҳангиву таърихи иҷро мекунад ва ташаккули амалкарди иҷтимоии толибилмро ҳамчун шахсият дар ҷомеаи мушаххаси фарҳангӣ ба иҷро мерасонад.

Бо ҳамин мо сифати нави таълимро ба даст меоварем, ки зимнан дар толибилм муносибати созгор бо шахсияти ӯ ташаккул меёбад, муносибат дар фаъолияти ӯ ва муҳити атроф зоҳир мешавад. Муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ ба инкишофдиҳии маҳсулноки манфиатҳои инфиродӣ ва иҷтимоии муҳассилин мусоидат менамояд. Муносибати зикршуда ҳангоми таълими ЗХ ба ҳалли масъалаҳои зерин мусоидат мекунад:

инкишоф додани сифатҳои шахсиятии толибилм, таваҷҷуҳ, тафаккур, хотираи ӯ дар раванди иштироки ӯ дар муошират, бозичҳои нақшӣ;

инкишоф додани доираи эмотсионалии толибилмон дар раванди бозичҳои омӯзонанда, спектаклҳои таълимӣ, озмун ва мусобиқаҳо;

ошно гардондани толибилм ба таҷрибаи иҷтимоӣ ҳангоми бо забони хориҷӣ бозидани нақшҳои мухталиф дар ҳолатҳои бозиге, ки барои муоширати хонаводагӣ, маишӣ ё таълимӣ хос мебошанд;

инкишоф додани лаёқатҳои маърифатӣ ва қобилияти бо ҳамсолон дар гурӯҳи хурди таълимӣ ҳамкорӣ кардан (А. Н. Шукин).

Мо чунин меандешем, ки самаранокии амалӣ гардондани муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ ба ташаккули фаъолиятнокии нутқии донишҷӯён -- муаллимони ояндаи забони хориҷиро шароитҳои зерини педагогӣ таъмин мекунад:

фаъл гардондани қисми таркибии сабабнокӣ-арзишии қори таълимӣ ва беруназдарсӣ дар асоси азхудкунии тарзҳои муоширати нутқӣ;

ҳамгироии байнифанние, ки қори мақсаднок ва мураттаби омӯзгорро доир ба таъмини ягонагии маърифат ва муошират ба шаклҳои гуногуни ҳамкориҳои муколамавӣ пешбинӣ мекунад;

дар амал ҷорӣ гардондани ягонагии арзишӣ-маънавии вазифаҳои фарҳанги муоширати нутқӣ дар таълими фарҳанги идрок, ифода, таъсиррасонӣ;

ташаккулдиҳии мақсадноки асоси тамоюлии амалиёти нутқие, ки онро низоми тамоюлҳо ба вучуд меорад ва ҳолати мушаххаси муошират омил мегардад;

аз ҷониби муаллимон таъминсозии дастгирии илмӣ-усулии махсус ташкилкардашуда дар азхудкунии тарзҳои амалигардонии муносибатҳои субъектӣ дар раванди таълим.

Ташаккул додани лаёқатҳои муоширати касбии нутқии эҷодкорона яке аз асосҳои бадастоварии мақсадҳои касбӣ дар фарҳанги педагогӣ мебошад. Тибқи ақидаи В. А. Сластенин, ҳангоми «омӯзиши ЗХ донишҷӯён донишҳо ва қобилиятҳоero ба даст меоваранд, ки онҳо ба ифшои иқтидори азими шахсият ва хусусияти эҷодкоронаи муоширати касбӣ мусоидат менамоянд. Ҷанбаи масъалаи таълими муошират дар ҷаҳорҷӯбаи парадигмаи ба шахсият нигаронидашудаи таҳсил ҳал мешавад».

Дар пажӯҳиши мо муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ дар ҳамоҳангсозии амалиёти муаллим ва донишҷӯён ҳамчун ягонагии инҳо баррасӣ мегардад:

а) тарзҳои ташкили фаъолияти якҷояи муаллим ва донишҷӯён барои ташаккулдиҳии ҳамдигарфаҳмӣ ва муносибатҳои байниҳамдигарӣ;

б) маҷмӯи робитаҳо ва таъсиррасониҳои мутақобилаи муаллим ва донишҷӯён дар раванди фаъолияти якҷоя ва рушди шахсӣ.

Зимни фаъолияти бо ҳам созгори муаллим ва донишгчӯ муҳассилин донишҳо, қобилиятҳо, малакаҳо ва сифатҳои шахсияти нав ба даст меоранд, муаллим дар интихоби усулҳо ва тарзҳои босамараи таълим, ки ба азхудкунии пурраи маводи забонӣ оид ба забони хориҷӣ мусоидат мекунад, мадад мерасонад.

Стандарти давлатии таҳсилоти таҳсили олии касбӣ иҷрои махсусиятҳои касбӣ-педагогиро дар таълими ЗХ, вазифаҳои педагогии хатмкунандагони онда талаб менамояд. Вобаста ба ин, фанни «Амалияи нутқи шифохӣ ва хаттӣ» (АНШХ) дар муассисаҳои педагогӣ равиши коммуникативӣ ва касбӣ дорад. Ҳадафи асосии фанни АНШХ таълими қобилияти муошират ҳам дар зиндагии рӯзмарра ва ҳам дар соҳаи касбӣ-фарҳангӣ мебошад. Дар назди муассисаи таҳсилоти олии вазифаи ташаккул додани лаёқат ва омодагии донишчӯ ба коммуникатсияи байнифарҳангӣ ва инкишоф додани қобилияти хаттӣ (хондан, навиштан) ва шифохӣ (сухан гуфтан, шунидан) дар муоширати забони хориҷӣ меистад.

Муносибати муосир зимни омӯзиши ЗХ дар донишчӯён лаёқатҳои муоширати нутқиро ташаккул медиҳад, ки он дар ҳолати мушаххаси касбӣ, корӣ ва илмӣ таҷассум меёбад. Омодаسازیи мутахассисон аз ташаккулдиҳии чунин лаёқатҳое иборат аст, ки онҳо барои иҷрои робитаҳои касбӣ бо забони хориҷӣ дар доираҳо ва ҳолатҳои мухталиф имконият фароҳам овардан битавонанд.

Дар пажӯҳиши мо раванди таълими фарҳанги муоширати нутқии донишчӯён ва муаллимон инҳоро фаро мегирад:

1) дар донишчӯён ва омӯзгорон ташаккул додани талабот ба фарҳанги муоширати нутқӣ ҳамчун воситаи самарабахши тарбияи шахсият;

2) воридسازیи онҳо ба фаъолияти пурҷиддучаҳди маърифатӣ оид ба азхудкунии фарҳанги муоширати нутқӣ;

3) ташаккул додани муносибати эмотсионалӣ ба риоя кардан ва риоя накардани талаботи фарҳанги муоширати нутқӣ;

4) ташаккулдиҳии амалии қобилиятҳо ва малакаҳое, ки бо фарҳанги муоширати нутқӣ вобастагӣ доранд;

5) инкишоф додани лаёқатҳо доир ба зухури кӯшишҳои иродавие, ки барои рафъи мушкilotи дучоршавандаи марбут ба риояи фарҳанги муоширати нутқӣ имкон медиҳанд (Т. Н. Онкудаева).

Ҳамин тариқ, фарҳанги муоширати нутқӣ амнияти коммуникативии шахси алоҳида ва ҷомеаро дар маҷмӯъ таъмин карда, ба амалигардонии вазифаҳои асосии муоширати бомуваффақияти нутқӣ -- мубодилаи пурраи иттилоот, ҷадигарро идрок намудан ва фаҳмидани ҳамсухбатҳо, коркарди стратегияи умумии ҳамкориҳои субъектҳои муошират мусоидат менамояд.

Натиҷаи кори мурағбат, муттасил ва мақсаднок бояд малакаҳои фарҳанги муоширати нутқӣ шаванд. Махз онҳо сифатномаи шахс хоҳанд гардид. Ин кори заҳматталаб бар болои фарҳанги муоширати нутқии муаллимон ва донишчӯён бояд дар навъҳои мухталифи фаъолият ва муошират дар қорӣ таълимӣ ва ғайритаълимӣ инъикос ёбад, баъзан бояд дар таълими фарҳанги муоширати нутқӣ меъёри ҳуқуқ ва ахлоқ шавад.

Аҳамиятнокии муайян сохтани роҳҳо ва воситаҳои таълими фарҳанги муоширати нутқии донишчӯён, бешубҳа, «... донишчӯён ва муаллимони дар аудиторияи донишчӯён муошираткунандаро натавонанд ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи фарҳанги муоширати нутқӣ, балки ҷиҳати баланд бардоштани фарҳанги шахсӣ дар маҷмӯъ таъмин менамояд, ҳамчунин шахсиятро аз таҳрибкориҳои педагогӣ ҳифз мекунад, бомуваффақияти таҳсилро таъмин мекунад ва барои муоширати байнишахсии нутқӣ дар сатҳи баланди касбӣ роҳ мекушояд» (Т. Н. Онкудаева).

Ҳамин тавр, талаботе, ки ба мутахассисони муосири дорони маълумоти олии пеш гузошта мешаванд, дар онҳо мавҷуд будани донишҳои амиқи касбӣ, сатҳи зарурии салоҳиятмандии коммуникативӣ ва сатҳи баланди фарҳанги муоширати нутқиро пешбинӣ мекунанд.

Яке аз захираҳо дар чараёни оmodасозии мутахассиси дорои сатҳи баланди салоҳиятмандии коммуникативӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва дар мавриди мо забони олмонӣ ҳамчун забони муоширати байнифарҳангӣ мебошад.

Дар боби дувуми пажӯҳиш «Шароитҳои лингвистӣ-дидактикии фаъолиятнокии донишҷӯён дар раванди таълими забони олмонӣ» таҳлили мушкilotи асосии вобаста ба азхудкунии маводи забонӣ аз дидгоҳи истифодаи он дар амали фаъолонии нутқӣ сомон дода мешавад, таъмини ташкилӣ-дидактикии раванди ташаккули фаъолияти нутқии донишҷӯён баррасӣ ва натиҷаҳои кори таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба беҳтаргардонии шароитҳои фаъолияти нутқии донишҷӯён пешниҳод карда мешаванд.

Ҳангоми омӯзиши забонҳои ғайримодарӣ тақия ба донишҷӯи забони модарӣ барои рушди тафаккури лингвистӣ дар толибилмон ҳамчу лаёқати ҷӣ гуна дуруст муқoиса намудани фактҳои грамматикӣ мушобеҳи якчанд забон, ки ҳамон як шаклу муҳтавои мундариҷавиро ифода мекунад, бо истифодаи восита ва тарзҳои гузариш аз як забон ба дигар забон бо яке аз онҳо фикри худро дақиқу равшан ифода кардан мусoидат менамояд.

Дар асоси маълумотҳои тавассути методика ва илмҳои ба ҳам наздик андӯхташуда, инчунин бо баҳисобгирии таҳлил ва ҳулосаи кори муассисаи таҳсилоти олии беҳтаргардонии мундариҷа ва усулҳои таълиму тарбияи донишҷӯён дар машғулиятҳои забони хориҷӣ амалӣ карда мешавад. Мо дар ду самт ҷустуҷӯи роҳҳои такмилдиҳии мундариҷаи таълимиро гузарондем: якум, мурағбатсозии мундариҷаи таълими забони хориҷӣ бо дарназардошти дурнамо, он асосан дар сатҳи факт ба амал ҷорӣ карда мешавад; дувум, таҷдиди назар, равшаниандозӣ, ислоҳи мундариҷаи таълим дар маҷмӯъ ва унсурҳои ҷудогонаи он дар ҷаҳорҷӯбаи китобҳои дарсӣ. Донишҷӯён асосан бо сабаби ноқомии мундариҷа ва методикаи таълим дараҷаи зарурии донишҳо, қобилиятҳо ва малакаҳоро ба даст овардан наметавонанд.

Мо ошкор намудем, ки норасоии номбурдари ду сабаби асосӣ дар чараёни кори пажӯҳишии мо ба вуҷуд овардааст. Бо амалияи кори муассисаи таҳсилоти олии, ки дар он ҷо бештар аз ҳама усулҳои анаъанавиро истифода мебаранд ва қор оид ба рушди нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ бо азёдкунии зоҳирии ахбор ва муқоламаҳо иваз карда мешавад; таваҷҷуҳи бештар ба шаклҳои механикӣ бар зарари шаклҳои эҷодқорона нигаронида мешавад, ҳониш ҳамчун васила, на ҳадафи таълим, пазируфта мешавад, бинобар ин донишҷӯён асосан техникаи ҳонишро меомӯзанд, на дарёфти иттилоии маъноии матнро.

Ҷунин ҳулоса баровардан мумкин, ки ин ба ноухдабароии омӯзгор ҷиҳати машғулиятҳоро натиҷабархш тарҳрезӣ кардан, ҳамқории маҳсулноки муаллим ва донишҷӯёнро танзим намудан; қори донишҷӯёнро дар машғулиятҳо қурра фаъол гардондан, технологияи навро истифода бурдан, дар раванди таълим бо забони хориҷӣ муошират ба роҳ мондан вобаста мебошад. Бар изофаи ин ҳама, китобҳо барои муаллимон ҳам ноқомиланд, ки дар онҳо қавоид, вазифаҳои таълимӣ-тарбиявии ҳар машғулият ҷандон дақиқ пешниҳод карда нашудаанд; на ҳама машқҳои дар маҷмӯъҳои таълимӣ-усулӣ пешниҳодшуда аз лиҳози амалӣ самараноканд (Дар диссертатсия дар мисоли фанни АНШХ ҳусусиятҳои таълими анъанавӣ муфассал баён карда шудаанд).

Ҳадафи озмоиши таълимдиҳанда аз тафтиши фарзияи ба миён гузошташуда ва санҷишу тасдиқи методикаи пешниҳодшудаи инкишоф ва ташаккули нутқи шифоҳии донишҷӯёни ихтисосҳои забонии (забони олмонии) муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ иборат буд.

Татбиқи ҳадафи дар пеш гузошташуда инҳоро пешбинӣ менамуд:

1) қорқард намудани методикаи рушди фаъолияти нутқӣ дар машғулиятҳои забони олмонӣ оид ба фанни «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ»;

2) таҳияи кардани барномаи озмоиши таълимдиҳанда ва муайян кардани самарабахшии методикаи пешниҳодшуда оид ба ташаккулдиҳии фаъолияти нутқи шифоҳии донишҷӯён.

Дар раванди таълими озмоишӣ чунин усулҳои пажӯҳиш, мисли назорат аз болои раванди таълим, суҳбатҳо бо донишҷӯён ва муаллимон, тестҳои васатӣ ва натиҷавӣ, озмоиш ва усули коркарди сифатӣ ва миқдории маълумотҳои ба даст овардашуда мавриди истифода қарор гирифтанд.

Ҳамчун заминаи озмоишии пажӯҳиш курсҳои якум ва дувуми шуъбаҳои факултаи забонҳои романи-германи ДДОТ ба номи С. Айнӣ ва факултаи забонҳои хориҷии ДДЗТ ба номи С. Улуғзода хидмат карданд. Ҳамагӣ 260 донишҷӯ (ҳашт гурӯҳи академӣ).

Барномаи таълими озмоишӣ ҳадафи ба донишҷӯён омӯзондани озодона ва босаводона истифода бурдани воситаҳои забонӣ дар доираи фаъолияти касбӣ ва таълимиро пайгирӣ менамуд: интихоб карда тавонистани маводи нутқӣ мувофиқи талаботи барнома; дуруст истифода бурда тавонистани воситаҳои забонӣ мувофиқи меъёрҳои забони олмонӣ; ёфта тавонистани иштибоҳҳои лексикӣ, грамматикӣ ва услубӣ дар матнҳои сабуқ навъҳои гуногуни нутқ ва ғайра.

Ноил гаштан ба ҳадафи дар пеш гузошташуда дар рафти машғулиятҳои амалии АНШХ сомон дода мешавад, ки зимнан донишҷӯён донишҳои назариявӣ ва амалиявӣ ба даст меоваранд, оид ба ташаккулдиҳии қобилиятҳо ва малакаҳо ва пешгирӣ ва рафъи ҳама навъҳои иштибоҳҳо дар нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ машқҳо иҷро менамоянд. Ҳангоми гузаронидани кори таҷрибавӣ-озмоишӣ мо чунин намудҳои супоришҳо ва машқҳо истифода бурдем:

1) машқҳои бозигие, ки сабабнокӣ ба омӯзиши забонро инкишоф медиҳанд;
2) машқҳое, ки ба инкишофи мустақилият ва фаъолиятнокии донишҷӯён нигаронида шудаанд;

3) машқҳое, ки ба инкишофи муоширати нутқӣ нигаронида шудаанд.

Ҳангоми коркарди барномаи таълими таҷрибавӣ принципҳои зерини усулӣ ба ҳисоб гирифта шуданд:

принсипи ягонагии омӯзиши забон ва таълими нутқ;

принсипи тамоюли умумии коммуникативӣ ва прагматикии таълим;

принсипи тавъамии корҳои мустақилонаи таҷдидӣ ва эҷодӣ дар ҳар давраи таълим;

принсипи пайдарпайии барномаи мактабӣ ва донишгоҳӣ оид ба рушди нутқ;

принсипи робитаи мутақобила дар таълими нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ.

Дар барномаи таълими таҷрибавӣ нақши муҳимро мундариҷаи таълим, яъне истифодаи маводи дидактикии махсусан интихобкардашуда ва усулҳои таълими он мебозад.

Мо бар он ақида будем, ки барои рушди фарҳанги муоширати нутқии донишҷӯён раванди таълимро ба фароҳамоварии шароитҳо барои ташаккули салоҳиятмандии коммуникативӣ нигаронидан зарур аст. Ба ин усулҳои мухталифи инноватсионӣ ва интерактивии ташкили машғулиятҳои таълимӣ, шаклҳои ғайристандартӣ машғулиятҳои дарсӣ, фаъолияти аз лиҳози касбӣ аҳамиятноки беруназдарсӣ ва муоширати қорӣ муосидат менамоянд. Муҳитеро ба вучуд овардан лозим аст, ки дар он донишҷӯ ҷойи худро ёбад, эътиборнокии худро ҳис кунад, ки он ба фаъолшавии рафтори нутқӣ ва фаъолияти коммуникативии донишҷӯён, рушди сабабҳои маърифатӣ ва касбӣ муосидат хоҳад кард. Таъсири педагогӣ ба идроки фардияти шахсии худ, таҳрик бахшидан ба рефлексия, фароҳамсозии худтатбиқгардонии фаълоне дар раванди таълиму тарбия хеле муҳим аст.

Дар машғулиятҳо бо донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ мо кӯшиш намудем, ки принсипи ҳамкориҳои коллективӣ, муоширати шахсӣ ва ташкили нақшии раванди таълимро барои баланд бардоштани сатҳи салоҳиятмандии коммуникативӣ ва ноил гаштан ба мулоҳизаронии озодонаи нутқӣ истифода барем.

Машғулияти таълимӣ дар атрофи вазъе, ки ба вазъи воқеӣ наздик буд, гузаронда шуд, дар ин зимн грамматика, лексика, нутқи шифоҳӣ ё хаттӣ воситаи ташаккулдиҳии рафтори фаъолонаи нутқи донишҷӯён буданд. Машғулиятҳо дар шакли муҳоҷисаҳо, муаррифиҳои гурӯҳӣ, конференсияҳо, мушовараҳои корӣ, «мизҳои мудаваар», гуфтушунидҳо гузаронида шуданд, яъне шаклҳои мавриди истифода қарор гирифтанд, ки дар зимни онҳо муоширати корӣ амалӣ мегардад.

Таълими забони хориҷӣ бояд ба ташаккулдиҳии малакаҳои фаъолияти нутқии забони хориҷӣ дар асоси коммуникативӣ нигаронида шавад. Коммуникативият ҳамчун воситаи муошират шартӣ зарурии иҷрои муваффақонаи ташкили сохторӣ-мантиқии маводи таълимӣ мебошад. Пас, таълими забони хориҷӣ дар асоси ташкили сохторӣ-мантиқӣ бо ташаккулдиҳии малакаҳои гуфтугӯӣ-нутқӣ, бо ташкили ҳолатҳои нутқӣ вобастагӣ дорад.

Натиҷаҳои таълим. Барои ошкор сохтани сатҳи рушди фаъолияти нутқии донишҷӯён се буриши санҷишии кори таҷрибавӣ-озмоишӣ гузаронда шуд. Дар буриши якум ба донишҷӯёни курси якуми гурӯҳҳои санҷишӣ (ГС) ва озмоишӣ (ГО) се навъи супориш, ки аз лиҳози дараҷаи мураккабӣ фарқ мекарданд, дода шуд. Зимни гузаронидани кори озмоишӣ воситаҳои гуногуни аёни истифода бурда шуданд.

Натиҷаҳои буриши якумро меорем.

Ҷадвали 1

**Маълумотҳо оид ба сатҳи рушди фаъолияти
нутқии донишҷӯёни ГС ва ГО**

Гурӯҳҳо	Супоришҳо	Натиҷаҳои иҷрои супоришҳо		
		Пурра иҷро кардаанд	Қисман иҷро кардаанд	Иҷро накардаанд
		(фоиз)	(фоиз)	(фоиз)
ГО	супориши 1	59,5 %	37,4 %	3,1 %
	супориши 2	56,9 %	33,8 %	9,3 %
	Супориши 3	61,3%	33,1 %	5,6%
ГС	Супориши 1	28,1 %	36,9 %	35%
	Супориши 2	34,4 %	36,9 %	28,8%
	супориши 3	28,1 %	26,9 %	45%

Тавре аз ҷадвали 1 дида мешавад, сатҳи иҷрои супоришҳо аз ҷониби донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ аз сатҳи гурӯҳҳои санҷишӣ ба маротиба болост, ки ин самаранокии методикаи коркарднамудай моро доир ба омӯзиши забони олмонӣ тасдиқ мекунад. Фоизи иҷрои супоришҳо ба ҳисоби миёна аз рӯи ҳама супоришҳо дар гурӯҳи озмоишӣ нисбат ба гурӯҳи санҷишӣ баланд аст. Миқдори супоришро иҷро накардагон оид ба ҳама супоришҳо дар гурӯҳи санҷишӣ ба ҳисоби миёна бештар аз 30,0 %-ро ташкил медиҳад, дар ҳоле ки дар ГО ин фоиз ба 6,0 % баробар мебошад.

Ин бори дигар фарзия моро оид ба баланд бардоштани самарабахшии омӯзиши забони олмонӣ бо истифода бурдани усулҳои фаъол ва технологияҳои муосир тасдиқ мекунад.

Буриши дувум ба ошкоргардони сатҳи донишҳои грамматикӣ донишҷӯёни ГС ва ГО равона карда шуда буд. Аз рӯи супориши № 1 ба донишҷӯён пешниҳод карда шуд, ки ҷумла тартиб диҳанд. Ҳамзамон дар баргаҳо (карточкаҳо) маҷмӯи вожаҳо пешниҳод карда шуда буд, ки донишҷӯён бояд тибқи онҳо мустақилона ҷумла месохтанд. Аз донишҷӯён хоҳиш карда шуд, ки ҷумлаҳои дорой нутқи

бевоситаро бо нутқи бавосита дар супориши № 2 иваз намоянд. Ин навъи кор мураккабтар аст ва ба он нигаронида шуда буд, ки донишҷӯён тавонанд мувофиқати замонхоро дуруст истифода баранд, барои ин онҳо бояд ин қоидахоро бидонанд. Супориши навбатии № 3 аз табдил додани ҷумлаҳои дорои нутқи бевосита бо бавосита иборат буд.

Чунин супоришҳо дар охири нимсолаи якум ба донишҷӯёни курси 1 пешниҳод карда шуданд. Натиҷаҳои кори таҷрибавӣ-озмоишӣ дар ҷадвали 2 оварда шудаанд.

Ҷадвали 2

**Маълумотҳо оид ба сатҳи донишҳои
грамматикӣ донишҷӯёни ГС ва ГО**

Гурӯҳҳо	Супоришҳо	Натиҷаҳои иҷрои супоришҳо		
		Пурра иҷро карданд	Қисман иҷро карданд	Иҷро накарданд
		(фоиз)	(фоиз)	(фоиз)
ГО	Супориши 1	70,5 %	26,4 %	3,1 %
	Супориши 2	76,9 %	24,8 %	8,3 %
	Супориши 3	71,3%	25,1 %	3,6%
ГС	Супориши 1	25,1 %	33,0 %	35,9%
	Супориши 2	24,4 %	49,9 %	25,8%
	Супориши 3	26,1 %	24,4 %	45,5%

Чунон ки аз ҷадвали 2 дида мешавад, сатҳи иҷрои супоришҳо аз ҷониби донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ аз сатҳи гурӯҳҳои санҷишӣ ба маротиба баланд аст, ки самаранокии методикаи коркарднамудани моро доир ба омӯзиши озмоишии забони олмонӣ ба исбот мерасонад.

Буриши савум, буриши ҷамъбастиҳои кори озмоишӣ ба ошкорсозии сатҳи фаъолиятнокии нутқи донишҷӯён нигаронида шуда буд. Бо ин мақсад усули нақли матн ба забони олмонӣ истифода бурда шуд. Ба донишҷӯёни курси дувум матни иборат аз 1800 аломат пешниҳод карда шуд. Meine Pläne für die Zukunft (Таҳсил ва нақшаҳои оянда).

Ба матни мазкур супоришҳои зерин пешниҳод карда шудаанд:

а) матнро ба гурӯҳҳои маъноӣ тақсим намуда, дар шакли сарлавҳаҳо нақша тартиб додан;

б) дар ҳар қисми маъноӣ суолҳо тартиб додан ва вожаҳои калидиро ҷудо кардан;

в) вожаҳо ва ибораҳои ношиносро аз матн навишта гирифтани;

г) ба суолҳо посух дода ва ба вожаҳои калидӣ таъия намуда, матнро нақл кардан;

д) ҷумлаҳои алоҳтдари таҳлил кардан, вижагиҳои грамматикӣ ва лексикӣ забони хориҷиро дар хотир барқарор намудан ва алаҳхусус кадом вақтро истифода бурдан, кадом иборахоро кор фармудан.

Ҳангоми баҳодиҳии нутқи шифохӣ, коммуникативии донишҷӯён зимни нақл мо бузургҳои зеринро ба асос гирифтём:

1. Мутобиқати нақл ба мавзӯ.
2. Ҳаҷми нақли матн.
3. Мутобиқати нақл ба мазмун асосии матн.
4. Мантқиқнокӣ ва пайдарпайии нутқ.
5. Риояи меъёрҳои грамматикӣ.

Аз рӯи нақли матн се сатҳ ҷудо карда шуд: баланд, миёна ва паст. Натиҷаҳо дар ҷадвали 3 нишон дода шудаанд. Ба натиҷаҳои озмоиши мазкур мегузарем.

Ҷадвали 3

Сатҳи муқоисавии фаъолияти нутқии донишҷӯён оид ба забони олмонӣ дар шароитҳои таълими озмоишӣ

Бузургҳои асосӣ	Сатҳи баланд		Сатҳи миёна		Сатҳи паст	
	озм	санҷ	озм	санҷ	озм	санҷ
Гурӯҳҳо →						
Мутобиқати нақл ба мавзӯ	72.5	28.5	16.0	33.5	11.5	39.0
Ҳаҷми нақли матн	69.0	28.0	15.5	42.5	15.5	35.5
Мутобиқати нақл ба мазмуни асосии матн	72.5	29.5	18.0	44.5	9.5	26.0
Мантиқнокӣ ва пайдарпайии нутқ	72.0	29.5	15.5	32.0	13.5	39.5
Риояи меъёрҳои грамматикӣ	85.0	35.5	12.0	29.5	3.0	35.0
Ҳамагӣ ба ҳисоби фоиз	77.0	29.4	13.5	35.6	9.5	35.0

Тавре аз маълумотҳои ҷадвали 3 оид ба ошкорсозии сатҳи фаъолиятнокии нутқӣ, яъне донишҳо, қобилиятҳо ва малакаҳои забонӣ доир ба салоҳиятмандии нутқи донишҷӯён бармеояд, натиҷаҳои таълими озмоишӣ дар гурӯҳҳои озмоишӣ аз рӯи ҳама бузургҳо нисбат ба маълумотҳои гурӯҳҳои санҷишӣ ба маротиба афзалият доранд.

Равшан аст, ки барои таҳлили муфассали натиҷаҳои кори озмоишӣ аз рӯи ҳар бузургӣ зарурат нест, зеро самаранокии он аён мебошад. Ба ҳисоби миёна 77.0 %-и посухдиҳандагон аз ГО натиҷаҳои баланд ва 13.5 % сатҳи миёна нишон доданд, ки дар маҷмӯъ 90.5 %-ро ташкил дода, доир ба ташаккулёбии басо назарраси салоҳиятмандии нутқӣ ва коммуникативии донишҷӯён шаҳодат медиҳад. Дар муқоиса бо ГС натиҷаҳои ГО се баробар бартарӣ доранд.

Дар асоси пурсиши шифохӣ (усули нақл) муқаррар карда шуд, ки аксарияти донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ донишҳои барои омодагӣ ба тарзҳои ҷамъоварӣ ва мураттабсозии матн барои нақл; донишҳо оид ба воситаҳои ифоданокии нутқи шифохӣ; дониш оид ба меъёрҳои забони адабиро пурра азбар кардаанд.

Ҳамин тариқ, оид ба самарабахшии усулҳои истифодашуда хулоса баровардан мумкин аст, ки ин дар натиҷаҳои нисбатан баланди донишҷӯёни ГО вобаста ба мавзӯи мулоҳизаи шифохиро васеъ кушодан, маъноӣ асосиро дар ҷаҳорҷӯбаи мавзӯ ошкор сохтан, нақро мувофиқи меъёрҳои забони адабии олмонӣ таҳия кардан ифода ёфт.

Таҳлили натиҷаҳои таълими таҷрибавӣ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ бо сабаби методикаи истифодабурдашуда доир ба фанни «Амалияи нутқи шифохӣ ва хаттӣ» дар забони олмонӣ сатҳи қиёсан баландтар нишон доданд. Нишондодҳои сифатӣ ва миқдорӣ натиҷаҳои озмоиши таълимдиҳанда аз он шаҳодат медиҳанд, ки методикаи пешниҳодкардаи мо ҷиҳати такмилдиҳӣ ва ташаккулдиҳии фаъолиятҳои нутқии донишҷӯён ба сатҳи фарҳанги нутқӣ ва муоширати нутқии донишҷӯён таъсири мусбат мерасонад.

Дар **ҷамъбаст** пажӯҳиши сомондодашуда, таълими таҷрибавӣ-озмоишӣ натиҷагирӣ ва тавсияҳои амалӣ пешниҳод карда шудаанд. Маълумотҳои назариявӣ ва озмоишӣ имкон доданд, ки **хулосаҳои зерин** бароварда шаванд:

1. Яқин гардид, ки методикаи коркардшуда ва ба таври озмоишӣ санҷидашудаи омӯзиши забони олмонӣ натавон ба ташаккули рушди нутқии донишҷӯён, балки инчунин ба сатҳи воқеии донишҳои онҳо таъсири мусбат мерасонад, ки инро маълумотҳои озмоишӣ исбот карданд.

2. Муқаррар карда шуд, ки таҳлили лингвистии муқоисавии сохти забонҳои модарӣ ва хориҷӣ барои ноил гаштан ба беҳтаргардонии таълими забони хориҷӣ имкон фароҳам меоварад. Он мушкilotи донишҷӯёнро дар азхудкунии забони хориҷӣ ба ҳисоб мегирад, сабабҳои иштибоҳоти хосро ошкор месозад, барои коркарди роҳҳои нисбатан оқилонаи рафъи ин иштибоҳот, барои кӯтоҳ кардани вақт ва кӯшишҳои, ки дар таълими забони хориҷӣ сарф мегарданд, имконият медиҳад.

3. Исбот карда шуд, ки дар амал қорӣ намудани усулҳои самараноки таълим дар гурӯҳҳои озмоишӣ ба баланд бардоштани натиҷаҳои омӯзиши забони олмонӣ мусоидат кард. Мо муайян намудем, ки азхудкунии низомии забони дигар бо роҳи кӯчониш ё тасҳеҳ ё ташаккули лаёқатҳо ва малакаҳои нави нутқӣ сурат мегирад.

4. Пешниҳод карда шуд, ки бо мақсади беҳ гардондани раванди таълим ба муаллим зарур аст, ки таъсири забони модариро ба забони хориҷии мавриди омӯзиш ба ҳисоб гирад, нуктаҳои бо ҳам наздикии забонҳои робитакунамандаро, ки ба кӯчониши мусбати донишҳо, қобилиятҳо ва малакаҳо аз забони модарӣ ба забони хориҷӣ мусоидат мекунад, ҳамчунин ҷиҳатҳоеро, ки бо сабаби таъсири мутақобилаи забони модарии донишҷӯён дар азхудкунии забони хориҷӣ душвориҳо ба вучуд меоварад, ба таври мушаххас донад.

5. Дар пешбинии мушкilot оид ба азхудкунии нутқи забони хориҷӣ таҳлили муқоисавии лингвистии низомии забонҳои модарӣ ва хориҷӣ воситаи муҳим аст, ки он ба омӯзгор махсусан имкон медиҳад, то ӯ пешбинӣ намояд, ки кадом зухуроти грамматикӣ забони модарӣ барои кӯчониш асос медиҳанд ва кадомашон сабаби таъсири мутақобила мегарданд. Маҳз бо ҳамин сабаб муқоисаи сирф лингвистӣ ҳамон заминаест, ки бидуни он муқоисаи илмӣ бо мақсади таълимӣ имкон надорад.

6. Исбот карда шуд, ки донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ бо сабаби методикаи истифодабурдашуда аз рӯи фанни «Амалияи нутқи шифохӣ ва хаттӣ» оид ба забони олмонӣ нисбат ба гурӯҳҳои санҷишӣ сатҳи бештар баланди донишҳоро нишон доданд.

7. Муқаррар карда шуд, ки нишондодҳои сифатӣ ва миқдорӣ натиҷаҳои озмоиши таълимдиҳанда аз он шаҳодат медиҳанд, ки методикаи пешниҳодкардаи мо ҷиҳати такмилдиҳӣ ва ташаккулдиҳии фаъолиятҳои нутқии донишҷӯён ба сатҳи фарҳанги нутқӣ ва муоширати нутқии донишҷӯён таъсири мусбат мерасонд.

Аз хулосабарории натиҷаҳои пажӯҳиш чунин **тавсияҳои усулӣ** бармеоянд:

1. Мувофиқи мақсад аст, ки робитаҳои байнифаннӣ дар сатҳи қавоиди пешбарандаи мавзӯи таълимӣ амалӣ гардонда шаванд, ки ин барои таъмини

ягонагии табиӣи баррасии таҳлилӣ ва ҷамъбастиӣи маводи таълимӣ имконият медиҳад. Дар амал ҷорӣ намудани робитаҳои байнифаннӣ ба баланд бардоштани сифати азхудкунии мафҳумҳои бунёдии илмӣ мусоидат мекунад, раванди ташаккулдиҳии лаёқатҳои зеҳнӣ ва лаёқатҳои амалиро дар донишҷӯён метезонад.

2. Саҳми мустақилияти донишҷӯёнро дар раванди таълим афзоиш бахшидан зарур аст. Ташаккули мустақилияти ақлонии донишҷӯён дар раванди таълим ва тарбия аҳамияти якумдараҷа дорад. Мавзӯҳои амалан барои доишҷӯ дастрас умуман метавонанд ба донишҷӯён барои омӯзиши мустақилона пешниҳод карда шаванд. Дар ин зимн донишҷӯ бояд ҳамчун ташкилдихандаи кифоятан мустақили фаъолияти худ оид ба мундариҷаи дахлдор амал кунад: навъҳои кори худ, адабиёт, тарзҳои иҷрои ҳаҷми кор, шаклҳои худназорат ва худбаҳодиҳиҳоро муайян созад.

3. Фароҳамовариӣи шароитҳо барои мавқеи бештар фаъолонаи донишҷӯён дар раванди таълим, афзоиши ҳиссаи фаъолияти мустақилона ба муаллим имкон медиҳад, ки шаклҳои нисбатан гуногуни ташкили раванди таълим: семинарҳо, мубоҳисаҳо, пажӯҳишҳои хурдро истифода барад, бештар шаклҳои гурӯҳӣ ва инфиродии кори мустақилонаро кор фармояд, ки онҳо донишҷӯёнро ногузир ба худомӯзӣ ҷалб месозанд. Пажӯҳиши мо нишон медиҳад, ки ҳалли ин масъала имконпазир аст, аммо на дар ҷаҳорҷӯбаи танҳо машғулиятҳо, балки дар низоми «машғулият – кори таълимии ҳонагӣ – шаклҳои беруназдарсии корҳо».

4. Кори мустақилонаро, ки қобилиятҳои ақлонӣ ва сифатҳои муҳими маърифатии донишҷӯён, ташаббускорӣ ва фаъолиятнокии онҳоро густариш медиҳад, диққат, хотира, тафаккурашонро тарбия менамояд, дуруст ба роҳ мондан зарур аст. Кори мустақилонаи донишҷӯён оид ба забони олмонӣ яке аз воситаҳои муҳими инкишофдиҳии нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ, азхудкунии маводи таълимӣ, мустақамкунии он, тафтиши донишҳо ва малақаҳои донишҷӯён мебошанд. Бе кори мустақилонаи донишҷӯён донишҳои устувор ва амиқ вучуд доштан наметавонанд.

5. Ҳолатҳои бозигиро мақсаднок истифода бурдан зарур аст, ки ин сатҳи таълимро баланд мебардорад ва онро барои донишҷӯ шахсан аҳамиятнок мекунад. Ба андешаи мо, бозигҳои корӣ ва дидактикӣ яке аз воситаҳои босамараи таълим ва суръатбахшии фаъолияти маърифатии донишҷӯён мебошад.

Бозигҳои дидактикии пайдарпай мураккабшавандаро ба таври мақсаднок ворид сохтани омӯзгор фаъолияти маърифатиро метезонад. Ба раванди таълим ворид намудани бозигҳои маърифатӣ ва нақшӣ, истифодаи маводи рӯзмарра, ба вучуд овардани ҳолатҳои муоширати дорои тамоили шахсиятӣ имконият медиҳанд, ки сабабнокии омӯзиши забони хоричӣ дар муассисаи таҳсилоти олии инкишоф дода ва дастгирӣ карда шавад.

6. Истифодабарии ҷунин тарзҳои корие, ки ба коркарди порчаҳои мулоҳиза дар ҷаҳорҷӯбаи ҳолатҳои таълимӣ-нутқӣ нигаронида шудаанд, зарур мебошад. Дар давраи амалияи нутқӣ мо ба тарзҳои бештар таваҷҷуҳ кардем, ки онҳо ба донишҷӯён барои ҳалли якҷояи масъалаҳои коммуникативӣ дар шароитҳои тағйирёбандаи муошират мусоидат менамуданд. Мо дар пажӯҳиши худ машқҳоро доир ба суръатнокии тарҷума, ки онҳо донишҷӯёнро мустақиман ба тарҷумаи синхронӣ омода месозанд, мавриди истифода қарор додем.

7. Истифодаи ҳатмии воситаҳои таълим дар низом бо дарназардошти робитаи тарафайни онҳо дар раванди ҳалли масъалаҳои муайяни таълимӣ. Самаранокӣи омӯзиши забони олмонӣ ба маротиб баланд хоҳад буд, агар технологияҳои муосири пешрафтаи таълим ва ТСО, аз ҷумла технологияҳои компютерӣ, истифода бурда шаванд. Машқҳои гуногуни варзишдиханда, тартибдиҳии ҷумлаҳо, иншоҳо доир ба вожаҳои тақяғҳӣ (асосӣ), ҳикоя аз рӯи сюжетҳои видеоӣ, таҳияи варақаҳои корӣ -- ин ҳама тарзҳои самарабахши инкишоф додани мустақилият, азхуд кардани луғат, инкишоф додани нутқ мебошанд. Кор аз рӯи барғаҳо (карточкаҳо), суратҳо ва суратчаҳо захираи луғавии донишҷӯёнро ғанӣ мегардонад, ба фаъолиятнокии нутқӣ ва рушди мустақилият мусоидат менамояд

8. Ҳангоми тарҳрезӣ ва гузаронидани машғулиятҳо шахсияти ҳар донишчӯро ба ҳисоб гирифтани лозим аст, то ба кор дар машғулиятҳо ҳамаи донишчӯён ҷалб карда шаванд. Усулҳои таълим ҳар қадар гуногуншакл бошанд, фардияти толибилм, лаёқатҳои инфиродии ӯ, донишҳои дар вақти таълими забони хориҷӣ бадастовардааш ҳамон қадар осонтар ифшо мегарданд. Ҳангоми омӯзиши забони хориҷӣ бисёр донишчӯён монеаи психологӣ эҳсос мекунанд, ки онро бартараф намудан хеле душвор аст. Мо дар машғулиятҳо тадриси муштараки коллективонаро ба роҳ монда, бачагонро ба фаъолияти гурӯҳӣ ҷалб карда, дар дили онҳо тухми бовару эътимод мекорем.

Пажӯҳиши мазкур ба ҳалли пурра ва мукаммали масъалаи ташаккули фаъолияти нутқи донишчӯён дар шароитҳои омӯзиши забони олмонӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ иддао надорад. Он танҳо баъзе ҷанбаҳои ин масъаларо ошкор месозад ва барои пажӯҳиши беш аз ин густардатарин масъалаҳое, ки ба қоркарди минбаъда ниёз доранд, имкониятҳои нав фароҳам меоварад.

Мундариҷаи асосӣ ва натиҷаҳои тадқиқоти диссертатсионӣ дар интишороти мазкур ба таъби расидаанд:

Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои тақрибии бонуфузи тавсияшудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Руссия ба таъби расидаанд:

1. Куджов Р.М. Информационная компетентность преподавателя немецкого языка в высшей школе // Вестник педагогического университета / Научный журнал. - Душанбе, 2013. - №6 (55), Ч. 2. –С. 225-228.

2. Куджов Р.М. Особенности профессиональных ценностей студентов – лингвистов 1-х и 4-х курсов // Вестник таджикского национального университета/ Научный журнал. Серия гуманитарных наук. –Душанбе, 2014. -№ ¼ (139). –С. 231-235.

3. Куджов Р.М. Критерии, показатели и признаки эффективности общепедагогической подготовки будущих учителей // Вестник педагогического университета / Научный журнал. Серия гуманитарных наук. –Душанбе, 2014. -№ 3 (58-1). –С. 213-217.

Интишороти дигар оид ба мавзӯи тадқиқоти диссертатсионӣ:

4. Кучов Р.М.(бо ҳаммуаллифӣ). Чанд андеша оид ба таъсири забони модарӣ ба забони хориҷӣ // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ “Самаранокии таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби оӣ”. –Душанбе:ДДОТ, 2013. –С.73-77.

5. Куджов Р.М. Теоретическое значение философских и психолого-педагогических положений о закономерностях речевого развития личности и ее мышления // Маводи конфронси илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ бахшида ба 50-солагии шӯъбаи забони франсавӣ “Панҷоҳ соли Фарангистон дар Тоҷикистон”. –Душанбе: ДДОТ, 2014. –С. 54-60.

6. Куджов Р.М. Теоретические основы моделирования педагогических систем в обучении немецкому языку // Конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Нақши забонҳои хориҷӣ дар муносибатҳои дипломатӣ ва фарҳангии ҷумҳурии Тоҷикистон”. –Душанбе, 2015. –С. 91-96.

7. Куджов Р.М. Самостоятельная работа – эффективная технология развития мышления будущих учителей немецкого языка // Конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои муҳими забоншиносӣ ва тадриси забонҳои хориҷӣ: таҷриба, рушд ва дурнамо”. –Душанбе: ДДОТ, 2015. –С.86-89.

8. Куджов Р.М. Роль мультимедийной технологии в развитии мышления студентов в процессе изучения немецкого языка // Проблемы современной

филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе / Материалы международной научно- практической конференции, посвященной 75-летию образования факультета романо-германских языков ТГПУ им. С.Айни, часть 2. – Душанбе: ТГПУ, 2016. –С. 245-248.

9. Куджов Р.М. (в соавторстве). Индивидуализация самостоятельной работы студентов на основе уровнях информационной культуры // Республиканская научно-практическая конференция, посвященная 25- летию государственной Независимости Республики Таджикистан. –Душанбе: ТГПУ, 2016. –С.112-115.

10. Куджов Р.М. (в соавторстве). Ташаккули муносибати байниҳамдигарии шогирдон дар омузиши забонҳои хориҷӣ. Республиканская научно-практическая конференция на тему “Актуальные проблемы филологии и перевода“, в честь 25-летию Независимости Республики Таджикистан, 85-летию ТГПУ им. С.Айни и 20-летию кафедры “Стилистики и теории перевода“. –Душанбе: ТГПУ, 2016. –С. 287-2928.

11. Куджов Р.М. (в соавторстве). Особенности формирования профессиональных качеств будущих педагогов // Проблемы современной филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе / Материалы международной научно- практической конференции, посвященной 75-летию образования факультета романо-германских языков ТГПУ им. С.Айни, часть 2. -Душанбе: ТГПУ, 2016. –С. 193-196.

12. Куджов Р.М. (в соавторстве). Методика формирования коммуникативной компетентности студентов в условиях технологизации обучения // Проблемы современной филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе / Материалы международной научно- практической конференции, посвященной 75-летию образования факультета романо-германских языков ТГПУ им. С.Айни, часть 2. - Душанбе: ТГПУ, 2016. –С. 125-131.

13. Куджов Р.М. Самостоятельная работа - как условие развития мышления и речевой компетенции студентов // Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Актуальные проблемы современной филологии и технологии преподавания иностранных языков в вузе», в честь года молодежи. –Душанбе: ТГПУ, 2017. –С. 187-191.

14. Куджов Р.М. Содержание взаимосвязанного образования в условиях межличностного взаимодействия студентов // Масъалаҳои мубрами лингвистика, тарҷумашиноӣ, адабиёт ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби оӣ. – Душанбе: ДДОТ, 2017. –С. 193-197.

15. Куджов Р.М. Методика формирования речевой активности студентов в процессе обучения немецкому языку // Актуальные проблемы лингвистики, переводоведения и методики обучения. –Душанбе: ТГПУ, 2018. -С. 157-159

16. Куджов Р.М. Роҳу усулҳои ташаккулдиҳии малакаи эҷодии хонандагон // Актуальные проблемы лингвистики, переводоведения и методики обучения. – Душанбе: ТГПУ, 2018. –С.166-167.

17. Кучов Р.М. (бо ҳаммуаллифӣ). Технологияи муосири таълим ҷиҳати ҳавасмандгардонӣ дар ташаккули салоҳияти коммуникативии хонандагон // Забон пайвандгари тамаддунҳо. Маводи кӯнференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, бахшида ба соли рушди сайёҳи ва ҳунарҳои мардумӣ. –Душанбе: ТГПУ, 2018. –С. 77-81.

18. Кучов Р.М. (бо ҳаммуаллифӣ). Рушд ёфтани малака ва маҳорати донишҷӯён тавассути муошират // Конференсияи байналмиллалӣ илмӣ-амалӣ бахшида ба Соли рушди сайёҳи ва ҳунарҳои мардумӣ таҳти унвони “Усулҳои муосири таълими забон ва адабиёти рус дар шароити бисёрфарҳангии таълим”. -Душанбе: ДДЗТ, 2018.